

EKONOMEN TEGEN BESTEK '81

De westerse economieën hebben met problemen te kampen, die grote groepen van de bevolking treffen. De gestegen werkloosheid, die in ons land volgens de officiële cijfers dagelijks alleen al meer dan 200.000 mensen direkt aangaat, bedreigt een nog veel groter aantal mensen in hun bestaanszekerheid. Het herstel van de conjunctuur en de produktie in de afgelopen jaren, gekenmerkt door een beperkte economische groei en tegelijk een belangrijke toename van de rendementen, bracht geen oplossing voor de werkloosheid. Die ontwikkeling toont aan hoezeer de werkloosheid een eigenschap is van het maatschappelijk-economische stelsel waarin wij leven, het kapitalisme. De geroemde ontplooiing van het vrije spel van de markt en van de belangrijkste acteurs daarin, de grote concerns en de banken, leidt in vele opzichten nog tot een verscherping van problemen, vooral met betrekking tot werkloosheid, loon en levenspeil. Bovendien blijkt hoe de economische politiek, die uiteindelijk gericht is op vrije beschikkingsmacht van de ondernemers en herverdeling van inkomen in hun richting, faalt om aan een oplossing bij te dragen.

Bestek '81 vertegenwoordigt die koers bij uitstek, uitgaan van de doelstelling om door een periode van 'aanpassingen' de concerns versterkt uit de strijd te doen komen. Daaraan maakt men de belangen van de mensen ondergeschikt, door aantasting van sociale uitkeringen, druk op de lonen en bezuiniging op gemeenschapsvoorzieningen. Alleen de defensieuitgaven worden verhoogd.

Noch vanuit sociaal, noch vanuit wetenschappelijk oogpunt is dit beleid te verdedigen. De theorieën die matiging aanprijzen als de oplossing voor de werkloosheid zijn op een échec uitgelopen. Er zijn daarentegen zinvolle mogelijkheden om de gevolgen van de economische problemen en crisisverschijnselen tegemoet te treden, uitgaande van strijd van de bevolking voor sociale verbeteringen, werk en verandering van de structuur van economie en maatschappij.

Als ekonomen willen wij ons hier in het bijzonder uitspreken over de argumenten en redeneringen die telkens naar voren worden gebracht om specifieke maatregelen van Bestek '81 te legitimeren. Daartoe behoren vooral de winst- wordt-werk theorie, de theorie van de structureel te hoge arbeidskosten, en de draagvlakredenering; op die punten wordt in het onderstaande dan ook nader ingegaan. Want hier worden verbanden gelegd tussen matiging en bevordering van werkgelegenheid, die een onjuist beeld van het functioneren van de economie geven. Daarom is het nodig om ook vanuit wetenschappelijk oogpunt kritiek te leveren op het beleid van de regering en de analyse en alternatieven verder te ontwikkelen ter ondersteuning van de beweging tegen Bestek '81.

De argumenten van Bestek '81

Het beleid van de regering wordt begeleid door een reeks van theorieën en redeneringen, waarbij voorop staat, dat verhoging van de winsten zal leiden tot meer investeringen en werkgelegenheid. Men vindt dergelijke redeneringen in meer of minder wetenschappelijke verschijning terug, van het 'geloof' van minister Van Aardenne in de winst-woordt-werk gedachte tot uitgewerkte modellen van het Centraal Planbureau, die op de zogenaamde arbeidskosten-theorie steunen.

Er worden oorzakelijke verbanden gelegd, zoals: hogere loonkosten leiden tot uitstoot van arbeid en arbeidsbesparing, of er wordt eenvoudig een beroep gedaan op de afgenomen economische groei, die minder 'ruimte' zou laten om koopkracht, arbeidstijdverkorting of gemeenschapsvoorzieningen te financieren. Matiging en bezuiniging enerzijds en subsidiëring van ondernemingen anderzijds worden veelvuldig door ekonomen bepleit met een verwijzing naar verbetering van de concurrentiepositie en versterking van het draagvlak en het rendement in de marktsector, als enige remedie tegen de werkloosheid. Een beroep op de 'logika' van het kapitalisme om de kwalen ervan te bestrijden!

In de kring van ekonomen manifesteerde zich echter ook een ander stroming. Er was kritiek op de arbeidskostentheorie van het Centraal Planbureau, die ernstige twijfel aan het gehalte van deze analyse wekte; een kritiek die door velen wordt gedragen. Het CPB kon deze kritiek niet buiten beschouwing laten, maar wist er evenmin voldoende antwoord op te geven.

Het realiteitsgehalte van de arbeidskostentheorie, uitkomsten en veronderstellingen ervan, hebben de toets der kritiek niet kunnen doorstaan. Niettemin blijft deze theorie een essentieel element in de ondersteuning van het beleid van de regering, toevoegingen en aanpassingen ten spijt. In de traditionele makro-economische theorieën die het regeringsbeleid en Bestek '81 ondersteunen blijven voorts wezenlijke elementen van de realiteit buiten beschouwing.

— De gekoncentreerde macht van een gering aantal concerns en de invloed daarvan op de economie, op de beslissingen over produktie, investeringen, werkgelegenheid;

— De betekenis van de handhaving van de koopkracht van de bevolking, van zowel lonen als sociale uitkeringen, ook al moest de erkenning van deze faktor veld winnen;

— De invloed van grote technologische veranderingen in het produktieproces, die de aard van de investeringen in arbeidsbesparende richting sturen;

— De betekenis van grote verschillen in de problemen waarmee afzonderlijke bedrijfstakken en sectoren van de economie worden gekonfronteerd.

Ook door deze factoren wordt de stelling dat matiging de werkloosheid kan bestrijden ondergraven, en worden grote beperkingen gesteld aan het

gebruikelijke globale economisch beleid.

Winst wordt werk

De duidelijkste weerspreking van de vooral door ondernemersorganisaties gepropageerde stelling, dat rendementsherstel welzijn en werk zou bevorderen, ligt in de feitelijke ontwikkeling van de afgelopen jaren. Makro-economisch daalde de arbeidsinkomensquotote tot het peil van 1970. Bij 76 grote ondernemingen steeg het peil van de nettowinst in 1977 tot aanmerkelijk boven het gemiddelde van de daaraan voorafgaande jaren. Waar concerns van de matiging konden profiteren, en dat was over een breed skala het geval, bleek van meer werkgelegenheid geen sprake. Ook in de 'zakelijke dienstverlening', zoals in het bank- en verzekeringswezen waar een hoog winstpeil wordt gerealiseerd, keert de ontwikkeling van de werkgelegenheid zich in ongunstige richting. Meer winst, rente, huur behoeft niet in vergelijkbare mate tot meer investeringen te leiden.

Voor belegging in gebouwen, grondstoffen en waardepapieren, voor oppottingen en financiering van talrijke overnames van bestaande ondernemingen en fusies wordt de toegenomen winst in belangrijke mate aangewend. De export van kapitaal, per saldo gemiddeld tegen de 4 miljard gulden per jaar, behoort ook in dit verband te worden genoemd. De directe investeringen in het buitenland maken daarvan zeker de helft uit.

Meer winst is zeker zo hard nodig als meer bestedingen, wordt vaak gezegd. Maar het behalen van meer winst ten koste van de koopkracht van de lonen en andere inkomens van niet-bezitters, komt in tegenspraak met een voldoende uitbreiding van de bestedingen. De investeringen, die plaatsvinden, zijn in belangrijke mate gericht op het vervangen van produktieinstallaties met arbeidsbesparing als oogmerk. De stelling dat meer winst leidt tot meer werk moet worden verworpen. Veeleer is de huidige werkloosheid een gevolg van een op winst gebaseerde economie.

Arbeidskostentheorie

De (reële) loonkosten kregen door het CPB een vrijwel unieke verantwoordelijkheid toegeschoven voor de 'uitstoot' van arbeidskrachten door het verouderd raken van machines en produktiemethoden. Het was deze veronderstelde relatie, die leidde tot de met steeds wisselende cijfers ingevulde bewering: 'zoveel loonstijging is zoveel werklozen erbij'. De kritiek is scherp geweest en is vanuit velerlei gezichtspunten geleverd. Niettemin wordt het beleid nog steeds hierop gebaseerd.

Het CPB model schetst een werkelijkheidsvreemd beeld van het gedrag van concerns, omdat veroudering van produktiemethoden veeleer te maken heeft met de concurrentie door nieuwe technieken dan met een te hoog loonpeil.

Het CPB hanteert een uiterst beperkt beeld van technische verandering in het productieproces, waarbij meer kapitaal gebruikende technieken worden uitgesloten. Het werkgelegenheidseffekt van nieuwe investeringen wordt zo overschat. Er wordt geen onderscheid naar bedrijfstakken aangebracht. Bovendien is een redenering als van het CPB geënt op een select deel van de bedrijfstakken, namelijk dat waar het gebruik van machines een belangrijke plaats inneemt. De getalsmatige uitkomsten bleken dan ook onverdedigbaar, evenals de voorspellingen, die met het model werden ondernomen...

Van de voorspelde arbeidsplaatsen, die uit matiging zouden voortvloeien, kwam niets terecht. Een mislukking, waarvoor tegenvallende omstandigheden 'van buitenaf' geen verklaring konden bieden. Ook het CPB moest tenslotte althans verbaal toegeven, dat binnenlandse bestedingen van meer betekenis zijn, dan eerder werd verondersteld en moest tenslotte ook voor de tegenvallende exportontwikkeling een andere verklaring dan de loonkostenstijging geven: de eenzijdigheid van het exportpakket van de concerns (te veel massagoederen en te weinig verwerkte eindproducten) en de eenzijdige geografische oriëntatie op de EEG-landen spelen een rol.

De invoering van meer automatische produktiemethoden valt niet tegen te houden door een lager loonpeil, zo dat al wenselijk zou zijn. De bijbehorende hogere produktiviteit kan slechts worden gerealiseerd bij meer vrije tijd en koopkracht per werknemer; anders is werkloosheid het resultaat.

Draagvlak

Gedurig wordt de kollektieve sektor uitgespeeld tegen de veronderstelde noodzaak de zogenoemde marktsektor meer ruimte te verschaffen. Dit argument wordt gehanteerd tegen een direkt optreden van de overheid om meer werk te creëren. Volgens Bestek '81 zou het niet gewenst zijn de werkgelegenheid bij de overheid zelf te stimuleren. Ook wordt een verdere sturing van de ekonomie in beginsel door de regering afgewezen.

Er zijn talloze behoeften, waarin voorzien moet worden door de overheid omdat de marktsektor dit niet doet; behoeften in de konsumptieve sfeer, maar ook voorzieningen ten behoeve van produktie en verkeer, onderwijs, wetenschap en techniek, gezondheidszorg, enzovoorts. De oorzaak van die uitbreiding van behoeften ligt in de vermaatschappelijking van de produktie en de toenemende ruimtelijke, organisatorische en ekonomische interaktie van produktieprocessen. Het marktmechanisme, waarin de konkurrentie van enkele grote concerns de doorslag geeft, is niet in staat maatschappelijke kriteria en overwegingen tot gelding te brengen als het gaat om werkgelegenheid, milieu en konsequenties van op partikulier belang afgestemde beslissingen.

Thans dragen ondernemingen geen verantwoordelijkheden voor de gevolgen van beslissingen. Die worden op de 'kollektiviteit' afgewenteld in de vorm

van stijgende premie- en belastingdruk.

Door afnemende werkgelegenheid wordt het produktief vermogen van steeds minder mensen benut. Zij worden in het werk zwaarder belast, maar ook komt hun besteedbaar inkomen onder druk te staan. Dat dient te worden opgelost door konkrete maatregelen om de werkgelegenheid uit te breiden. Het functioneren van het partikuliere bedrijfsleven maakt eveneens in toenemende mate overheidsvoorzieningen nodig op het vlak van infrastructuur, wetenschap, gezondheidszorg e.a.

Door bezuiniging op voorzieningen van de kollektieve sektor wordt het draagvlak niet verbreed. Bestek '81 miskent de betekenis van deze voorzieningen en de economische *noodzaak* van goed onderwijs, onderzoek, openbaar vervoer en van ondersteuning van de koopkracht van de bevolking. De regering neemt ook de produktiviteit van de marktsektor als een gegeven aan zonder de maatschappelijke kosten in aanmerking te nemen. Ten onrechte ziet Bestek '81 in de kollektieve lastendruk een zelfstandige oorzaak van inflatie en werkloosheid.

Onjuiste diagnose

De hardnekkigheid van stagnatie, werkloosheid en monetaire onevenwichtigheden toont aan, dat er een andere problematiek aan de orde is dan te hoge loonkosten. Het gaat om consequenties van tegenstrijdigheden, die aan dit maatschappelijk stelsel eigen zijn. Disproporties tussen kapitaalakkumulatie en arbeidspotentieel, tussen produktiviteit en koopkracht, tussen groeiende macht van weinige concerns en afhankelijkheid van kleine producenten.

Deze onevenwichtigheden uiten zich in werkloosheid door onbenutte produktiekapaciteit, door een snel veranderde vraag naar arbeid die niet aangepast is bij de vaardigheden van de werknemers, en door ongelijkmatige spreiding van bedrijven over regio's. Deze problemen te lijf gaan met het recept van de matiging van de inkomens van de mensen en bezuiniging op voorzieningen mag dan de winsten bevorderen, het biedt geen enkele konkrete oplossing. Integendeel moet gezegd worden, dat de inkomensmatiging in strijd komt met de noodzaak de bestedingen op peil te houden en niet te rijmen is met een doeltreffende bestrijding van de werkloosheid.

Die beoordeling en die remedie gaan voorbij aan de belangen van de mensen, voor wie de politiek van Bestek '81 bedoeld heet te zijn en vragen juist van hen offers zonder uitzicht op vermindering van werkloosheid. De miskennis van de werkelijke oorzaken van de werkloosheid leidt tot het achterwege blijven van konkrete en gerichte maatregelen en laat de ongekontroleerde macht van de banken en concerns onverlet. Zelfs veroorzaakt het regeringsbeleid werkloosheid onder onderwijskrachten, welzijnswerkers en in de gezondheidszorg. De kwaliteit van de voorzieningen wordt aangetast, hetgeen ook

ekonomisch nadelige gevolgen voor de toekomst zal hebben.

De bezuinigingen, waarvan de opbrengst wordt doorgegeven aan de ondernemingen in de vorm van subsidies en lastenverlichting blijken te leiden tot een bevoordeling van de meest kapitaalkrachtige onder hen. Het matigingsbeleid heeft de winsten en het optimisme van de ondernemers bevorderd. Het gaat eveneens gepaard met een onverantwoorde uitbreiding van de defensie-uitgaven. Het heeft echter voor de bestrijding van de werkloosheid niets opgeleverd.

Ander beleid nodig

In de beweging en de strijd tegen het regeringsbeleid is een veelheid aan alternatieven naar voren gekomen, geformuleerd door werkers in de bedrijven, in staalindustrie en scheepsbouw, in de metaalindustrie en in de bouw, door vakorganisaties in het onderwijs, door jongeren- en vrouwenorganisaties, belangengroepen van werklozen, sociaalgesteunden en uit verschillende maatschappelijke sectoren. Die alternatieven behelzen handhaving van de koopkracht van lonen en sociale uitkeringen, verkorting van de arbeidstijd en vervroegde pensionering, actief optreden van de overheid om werkgelegenheid tot stand te brengen, meer zeggenschap en controle van de werknemers op beslissingen in de ondernemingen, beperking van de kapitaalexport.

Door een andere politiek, gebaseerd op de eisen en alternatieven, die in de strijd tegen Bestek '81 ontwikkeld worden en zijn, kunnen de gevolgen van crisis en stagnatie worden bestreden langs een weg, die perspectief biedt op maatschappelijke vooruitgang.

Kontaktadres: Drs. H. Oostendorp
Herenweg 3
Utrecht.